Speča lepotica

Revija za obnovo gradu na Mirni leto 5/97 št. 2

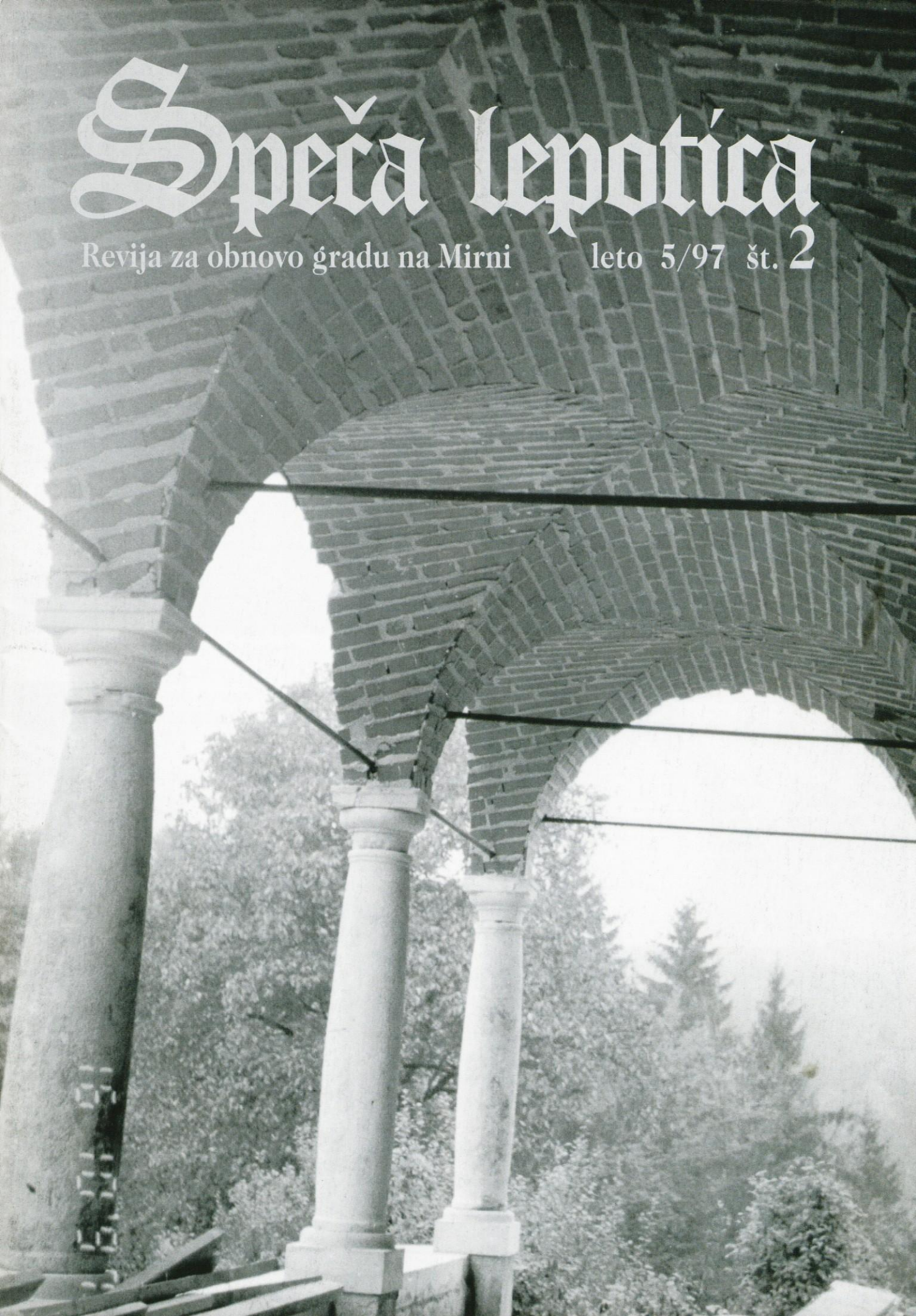

Sliki na naslovnih straneh:
1. Stran: Na novo odkrita lepota zgornjih arkad na gradu Mirna (foto: L. Kerševan)
4. Stran: Igra svetlobe in sence med arhitektonskimi členi spodnjih arkad (foto: A. Poklač)

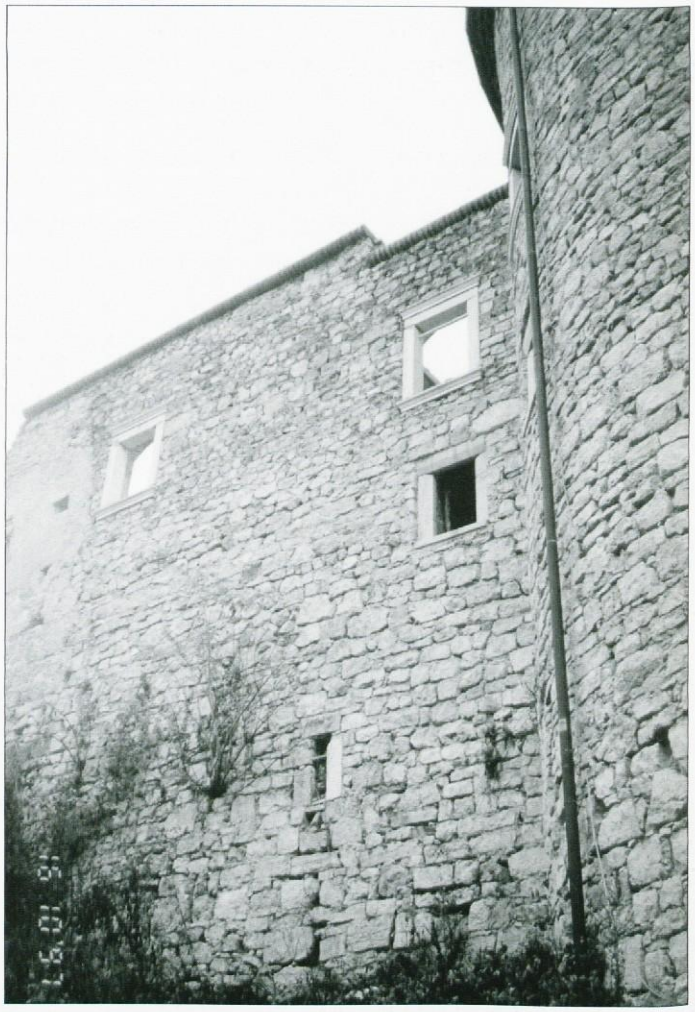

Speča lepotica

728
SPE
D2008/19957

PETI LETNIK - DRUGA ŠTEVILKA

Pravljica o speči lepotici se nadaljuje

Njeno pozabljeno davno življenje se vključuje v naš vsakdan. Pomagamo ji k oživljanju in prav letos je bilo to prizadevanje posebej uspešno. Obiskovalci se vrstijo iz vseh koncev Slovenije, pa tudi iz zamejstva. Zanimanje za njeno preteklo in sedanje življenje je zgoščeno v mnogih vprašanjih - nekatera se ponavljajo, druga dobivajo nove replike.

Vsi obiskovalci pa so soglasni v navdušenju, da se zidovi dvigajo iz ruševin, da dobivajo nove oblike, da se pojavljajo strehe nad njimi, da se že lahko sprehajajo po prostorih in sledijo stavbnemu razvoju gradu, občudujejo novo postavljene oboke in okna z umetno skovanimi železnimi mrežami izkušenega kovaškega mojstra. Mogočnost nekdanje srednjeveške utrdbe poudarjajo ostenja svetlobnih okenskih izrezov, ki so zgrajena iz obdelanega kamna. Na nasprotni strani se blestijo arkadni stebri z lupinasto oblikovanimi oboki, lahkimi, kot bi bili iz orehove lupine. Estetsko soglasje med podedovanimi trdnjavskimi stavbnimi zakoni južnega alpskega podnožja ter severnoitalijansko lahkotnostjo in zračnostjo je tu popolno. Izredna je harmonija obeh, po svoji tipski zasnovi tako različnih, lepotnih arhitekturnih hotenj.

Kratek sprehod po vseh teh poteh pričara obiskovalcem posebno ozračje, da se nenadno znajdejo sredi pravljičnega sveta in nehote iščejo tisto skrivnostno sobano, kjer naj bi lepotica spala. Na koncu obhoda se zastrmijo v arkadni hodnik, kjer ponovno stoji šest originalnih srebrov, podobnih biserom v ogrlici speče lepotice. Ta pogled pa jih prestavi iz fantazijskega sveta v realno okolje in zavedo se, da bo pravljica o speči lepotici končana šele, ko se bo ta v celoti prebudila.

Upamo, da se bo takrat spet blestelo vseh oseminštirideset biserov v njeni ogrlici.

LEPOSLOVJE

Karel Brišnik

SPEČA LEPOTICA

Sonetni venec

Darila svetla od bogov
Angeli krilatci nam delijo.
Ljubeče odložijo
Iskre sreče
Jokajočim na oči, ko spijo
In odletijo spet domov.

1

Drhtim od sreče, ker si Ti na svetu,
omamljen od okusa tople kože,
preplašen, nebogljen, kot seme rože,
ki sredi zime sanja sen o cvetu.

Spomladi, vem, da ga bo dosanjâla,
čeprav ukleta v zledeneli prsti,
kot v têžki, z žeblji okovani krsti
in v čudežno razkošnost se pognala.

Saj Ti si sončne žarke priklicala,
s poljubom mrzlo, kruto prst ogrela,
da je v črnino grôba dihnil dan

da roža, v slutnji sonca vztrepetala,
do dna po Tebi je zahrepenela,
angel premili, iz nebes poslan.

2

Angel premili, iz nebes poslan,
s čim sem zaslužil, da so Tvoja krila
mojo brezmejno revščino ovila
v razkošno pesem iz sinjin in sanj?

Umazan od krvi, spačen od bolečin
ob dotikljaju žametne perôti,
umit v ljubeči, milostni dobroti,
kot princ iz pravljice se zableščim!

Zvezde v oči so se Ti preselile
in smem, dobrotnica, jih poljubiti,
ptice so v prazna gnezda se vrnile

in sončni žarki, čez ves svet razliti,
plešejo z nama v râdostnem polétu.
Ljubim vsak kamenček na tem planetu.

3

Ljubim vsak kamenček na tem planetu
in na vseh tistih, ki v nočeh gorijo,
ko se po zvezdnatih poteh podijo
v zanosnem, večnoživem ognjemetu.

Ljubezen upesni v eno melodijo
metuljev let in daljno galaksijo,
vse lúči, ki jih zvezdna têma skriva,
žarijo v srcu, ko je Božja njiva,

kadar ob Tvojega srca utripu
začuti večnost v enem samem hipu.
Res vidim spet sijoči lesk vesolja,

res z Božjo milostjo sem obsijan,
kot da je sonce poljubilo zmrzla polja?
Iz smrtnih senc se zbujam v svêtel dan.

(se nadaljuje)

Iz grajske kronike

Koroški vojvoda Ulrik III., zadnji Španhajmovec

Predno so se začele politične homatije za prestol nemško-rimskega cesarstva, je vladal na Kranjskem koroški vojvoda Ulrik III. Španhajmski. Dolžnost je prevzel po svojem očetu Bernardu in je vladal razmeroma malo časa, samo 13 let od 1256 - 1269.

SL

Vendar je v tem času zapustil nad vse dragoceno zgodovinsko listino, v kateri omenja tudi mirnski grad:"Datum iuxta castrum Niedek in ecclesia sancti Johannis anno Domini milesimo ducentezimo sexagesimo quinto XVII. col. juli." S to listino je Ulrik III. vojvoda Karantanski potrdil sodnijske in ostale svoboščine v Slovenski Krajini nasproti deželnim stanovom 17. julija 1265. Listino je izdal v cerkvi sv. Janeza Krstnika, ki stoji poleg gradu na Mirni (apud castrum Niedek).

Ulrik III. Španhajmski je takrat upravljal na Kranjskem španhajmske posesti, katerih sedež je bila Ljubljana, nahajale so se pa še okrog gradu Sostro pri izlivu Ljubljanice v Savo, Kravjeka in Mokronoga. Središče njihove posesti na Dolenjskem je bila Kostanjevica. V teh krajih se je tudi najraje zadrževal. Zborovanje je najbrž že znamenje časov, ko se bo sprožil boj za njegovo dediščino, saj se je vedelo, da nima otrok, in da je zadnji svojega rodu.

Ta listina ima za nas več pomenov: prvi je gotovo ta, da se prvič v zgodovini omenja današnja farna cerkev sv. Janeza Krstnika; drugi, da je imenovana že cerkev, kar pomeni zidana in ne lesena stavba; tretji, da je stala poleg gradu Mirna, ki se tukaj drugič v listinah imenuje kot grad.

Politični vpliv mirnskih gospodov je moral biti izredno močan, da je Ulrik izbral prav ta kraj za pravno urejanje svojih pravic; bodisi, da so bili prav mirnski gospodje, ki so mu te pravice oporekali, ali pa da so ga kot člani deželnih stanov v njegovih pravicah podpirali.

Tudi navedba bližine gradu potrjuje, da je bil grad vsaj v prvih treh prekatih južnega dela palacija v tem času pozidan v resno srednjeveško grajsko arhitekturo, ki je tudi v političnem smislu vojaško obvladovala ta, ob osrednji rimski cesti ležeči del Mirnske doline.

(se nadaljuje)

Portret Ulrika III.
iz knjige Josip Gruden: Zgodovina slovenskega naroda

OBNOVITVENA DELA - UREJANJE OKOLICE

LETNO POROČILO
O OPRAVLJENEM DELU NA GRADU MIRNA V LETU 1997

V letu 1997 so se dela začela zelo zgodaj, že v aprilu in maju. Takrat smo obokali dva prostora v vzhodnem delu palacija: eden je dolg devet metrov in šest metrov širok, drugi pa sedem metrov dolg in štiri metre širok. V obeh prostorih smo vzidali okna, skupaj štiri, in oblikovali z apnenčastimi klesanci svetlobne izreze ter se tako kar se da natančno približali prvotni obliki teh prostorov. S tem je raslo tudi prepričanje, da bi ne imelo nobenega smisla te prostore kakorkoli ometati, ker bi s tem zgubili zgodovinska pričevanja, ki jih zidovi hranijo. Tako bodo zidovi v teh prostorih samo očiščeni in fugirani. S tem bomo ohranili znamenje, da so oboki po obliki iz srede 17. st., narejeni pa v našem času in tako samo nakazujejo nekdanjo poznorenesančno prezidavo.

Slike na tej in na naslednji strani: *Novi pogledi na obnovljene dele gradu (foto: L. Kerševan)*

V juliju in avgustu nam vreme ni bilo preveč naklonjeno, lahko smo samo načrtovali in pripravljali podlage za nadaljnjo izgradnjo vzhodnega dela obzidja do nekdanje višine, kar se je v septembru in oktobru tudi zgodilo. Pozidali smo še preostanek stene v južnem delu obzidja, ki je grozil, da se bo zrušil. Tako smo ohranili zadnji zgodovinski dokaz, da je bil grad že v srednjem veku pozidan do sedanje višine in obrambno utrjen tudi iz te strani, saj se je v konici zidu, ki je še ostala, ohranila srednjeveška strelna lina.

Vzporedno smo pripravljali pozidavo prvega nadstropja arkadnega hodnika, kar nam je v dolžini desetih metrov tudi uspelo. Sedaj stoji že šest stebrov, vsi so originalni,

dodan jim je le en kapitel. Podstavki se pa niso ohranili, razen enega, po katerem smo lahko naredili model za vlite nadomestke. Ostalih dvajset metrov hodnika smo pripravili za drugo leto. Pozidali smo okrog in okrog parapet, postavili friz in pripravili vse nadomestne dele za gradnjo v letu 1998. V drugi polovici oktobra nam je uspelo pozidati še severovzhodni vogal palacija do nekdanje višine kleti in severno steno do glavnega vhoda v palacij. S tem smo zavarovali že zelo načeto steno, ki je ohranila še vse kvalitete poznogotske stavbne gradnje in je bila od erozije že tako načeta, da je obstajala nevarnost, da se v kratkem času zruši.

Vse stavbne površine palacija, ki so bile doslej obokane in konservirane, smo prekrili s provizorično streho, (okrog 300 m^2). S provizorično streho smo prekrili tudi ves arkadni del hodnika, ki pričakuje v letu 1998 stalno streho.

Na koncu je treba še povedati, da se je v letu 1997 lahko toliko zgradilo le z dokapitalizacijo sredstev iz prejšnjih let.

V poletnem času smo se srečali tudi z značilno gozdno ujmo, lubadarjem, ki je v enem mesecu uničil kar tri več kot sto let stare smreke. Na prvi pogled je komaj razumljiva skrb za smreke, saj jih je še nekaj v bližnji okolici, toda v stotih letih se zamenja kar nekaj generacij, ki bi morale gledati grajsko goličavo in čakati, da bodo smreke spet zrastle. Tu je treba izreči zahvalo Zavodu za gozdove Slovenije, podružnici v Slovenski vasi, posebej g. Horvatu, da je takoj posredoval in odstranil vse tri smreke ter nastavil pasti za lubadarje. Hlodovini dveh smrek pa sta se odrekla v korist obnove gradu g. Bojan Kolenc in g. Horvat v imenu Zavoda za gozdove. V tem trenutku, ko potrebujemo prekomerno količino lesa za obnovo obokov na arkadah in v palaciju, je to še posebej hvalevredno.

Pozno v jeseni smo pregledali vso bližnjo grajsko okolico, odstranili odvečno šavje, zavarovali pred zimo, kar je bilo potrebno, in načrtovali pomladansko urejanje

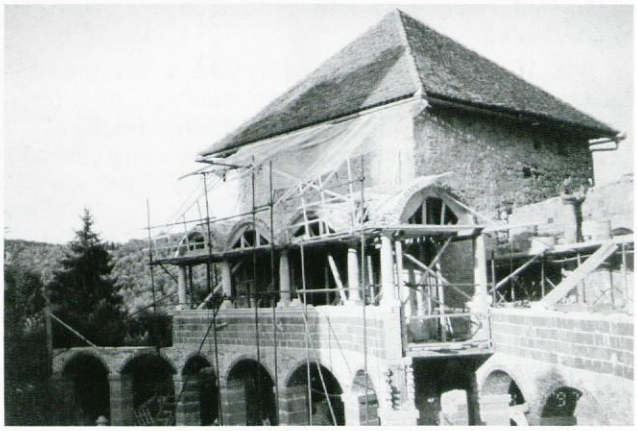

in saditve. Ker smo poleti komaj opravili najnujnejša dela pri vzdrževanju okolice zaradi obsežnih gradbenih del, bomo v spomladanskih dneh vložili v vzdrževanje več časa in pozornosti. Nič nismo naredili, če bi karkoli od že doseženega izgubili.

V Ljubljani, 18. novembra 1997.

ODMEVI

Dragi Marko, spoštovani profesor,

pismo, ki ti tako ogreje dušo, pač zahteva takojšen pisen odgovor, posebno, ker prvi del vsebine potrebujete v pisni obliki, da je vsem regelcem zadoščeno.

Vse dogajanje v zvezi s temi pesmicami je v območju komaj verjetnega in to, da bodo "ugledale luč sveta" v reviji, ki se imenuje "Speča lepotica", tako ljubeče sprejete v srcu njenega urednika, dopolnjuje krog čudežev. Ob tej osebni sreči in neki tihi, ampak veljavni manifestaciji kozmičnega Reda je ves denar tega sveta umazana smet.

Nisem vešč pesnik. Dve uri sem se trudil, da zadeve razložim šefici, Mojci Kreft, in ko sem potem smrtno utrujen in z moralnim mačkom prišel iz njene pisarne na Krekov trg, sem pograbil kuli in kos zmečkanega papirja iz žepa in nastalo je tole:

Pesmi večnost živijo.
Vseokrog nas
tihe, nevidne lebdijo
in dozorijo v čas.

Takrat, kot neznano zvezdo,
jih živo srce zasluti,
ovije jih v nežne peruti
ljubezni, kot toplo gnezdo.

Samo v odprtem srcu
se pesem lahko rodi.
Zato so besede vseh pesmi
vselej kot kaplje krvi.

(Mojci, ker me je dve uri ljubeče poslušala, ko sem ji brez veze težil)

Ko sem prišel k sebi, sem ugotovil, da je teh dvanajst verzov čisto vse, kar vem in lahko povem o sebi "kot pesniku". Hecno, ni res?

Sonetni venec se je pričel 14. 2. tako, da je Dani, Ganimed iz Abonmaja, visel v praznem lokalu do treh zjutraj, ko sem zapisal prvi sonet. ("Nisem te mogel vreči ven", mi je rekel, ko sem se vrnil iz pesmi v "stvarnost".) Končan je bil 22. 2. ob 11 11' 11", tudi v Abonmaju. Dva dni kasneje, ko sem se od Robija peljal domov, ob enih zjutraj - se je vame zaletel popolnoma pijan zaljubljenec s svojo ljubo v Yugu. Mene je s sedežem vred vrglo v sprednjo šipo avtomobila, onadva sta se petstoštirideset stopinj vrtela po zraku in pristala sredi Ajdovščine v Ljubljani s streho na tleh. Popolnoma nepoškodovani smo se izmotali iz zverižene pločevine in se objemali od sreče. Edini jaz sem bil ranjen v glavo in prvi izvod venca, ki mi ga je Robi stiskal, je okrvavljen s krvjo, ki mi je tekla iz glave, ko sem objemal te papirje enako goreče, kot tisti mladenič svojo ljubo.

Poklonil sem ga Daliji, ki ga je z grozo zavrnila.

Takšno je pač to življenje.

Lep pozdrav
Karel Brišnik

❦ ❦ ❦

Spoštovani gospod dr. Marko Marin!

Nadvse sem bila presenečena nad uspešnim delom - Vaša (moram napisati z vsem navdušenjem) SPEČA LEPOTICA se prebuja in že krasi dolino, kot da je grad že dozidan. Pred letom je bila ena sama cvetoča lončnica v malem grajskem stolpnem okencu, sedaj pa je že več zabojčkov pisanega cvetja na na novo zidanih arkadah. *ZNAK ŽIVLJENJA!*

Z lepimi pozdravi!

V imenu kluba upokojencev Mladinska knjiga
Dalmatin Slavica
Ljubljana, 23. 10. 1997

❦ ❦ ❦

Darovalci

Tudi v letošnjem poletnem času so se nekateri uvrstili med posebej zaslužne spremljevalce našega dela. Na pomoč so priskočili na vse načine: nekateri z uslugami, drugi z denarjem spet tretji z darovi. O vseh darovalcih, ki prispevajo karkoli, bodisi uslugo, denar ali materialne dobrine, se vodi posebna knjiga. Nehote se spomnimo nekdanjih Urbarijev, s pomočjo katerih so tudi včasih gospodarili, da so lahko vzdrževali grajska posestva. Kaže, da tudi zdaj, na pragu tretjega tisočletja, taka oblika gospodarjenja še vedno ni preživeta. V starih Urbarijih so zabeležene celo šivanke, kdo bi si danes lahko predstavljal, da je lahko šivanka premoženje. Za bogate predhodnike kaže, da je bila. Ob tem se učimo tudi mi.

Nekega dne bomo morali objaviti vsa imena, že zdaj pa moramo omeniti:

- **Ministrstvo za kulturo, Upravo RS za kulturno dediščino**, ki je letos resno segla v proračunski žep in s svojo donacijo poravnala vse račune, ki jih sami nismo zmogli.
- **Novo Ljubljansko Banko**, Podružnica Mestna hranilnica Ljubljana, ki je že tretje leto zapovrstjo prispevala večjo vsoto.
- Resnejše denarne prispevke so prispevali tudi: Jevec Ernestina iz Clevelanda, Gregorčič Avgust, Dubravka Tomšič, Alojz Srebotnjak, Ksenija Rozman, Breda Turk, Matjaž Košorok, Danijel Celar, Breda Perko, Hedi dela Haye, Prijatelj Stane, Kobal Ljubo.
- Z materialnimi dobrinami so se izkazali družina Ferenčak, Kolenc Janez iz Gotne vasi pri Novem mestu, družina Kerševan, Paulina Hrovat, Jože Fortuna, družina Savšek, Urana Stane, Rebolj Jože.
- S prostovoljnim delom so pomagali: Andrej Novak Mirna, Tone Karič Mirna, Matjaž Briški Ljubljana, Miha Zakotnik Ljubljana.

Vsem tistim pa, ki so zlasti v poznih poletnih mesecih skrbeli za vino, ki smo ga delavcem razumno delili, izrekamo skupinsko zahvalo.

PRILOGA

Sv. Ema - Korotanski biser

Dinastična sreča Breško - Selških je rasla do polnosti, ko se je nenadoma nad njo zgrnila nesreča. Leta 1012 je postal koroški vojvoda Epenštajnec Adalbero. Prvotno so bili med seboj v prijateljskih odnosih, ko pa je cesar Konrad II. leta 1025 nagradil Viljema za njegovo zvestobo nasproti Adalberu, ki je rovaril zoper cesarja, so se odnosi dokončno ohladili. Dinastija je s to novo darovnico zaokrožila darovano posest od cesarja leta 980 in spremenila ime grofije v mejno Savinjsko marko, Adalbero pa je od tedaj naprej očitno rovaril zoper Viljema in mu celo kratil njegove pravice.

Josef Ferdinand Fromiller:
Umor Eminih sinov

Adalberov spor s cesarjem, ki je bil z njim celo v svaštvu, se je stopnjeval in cesar ga je moral odstaviti. Adalbero je zanetil upor na Koroškem, zlasti med rudarji, ki so bili sicer zvesti Viljemu in cesarju. Prišlo je do odkritega spopada, v katerem sta padla oba Viljemova sinova: Viljem in Hartvik, po nekih pričevanjih pa je Adalbero sam zabodel tudi očeta Viljema. To naj bi se zgodilo okrog leta 1035.

Mati
ELIZABETA KREMŽAR

Sv. HEMA
korotanski biser

Vzorna vzgojiteljica

Trta se ne dvigne k soncu,
če je brajdnik ne podpira;
slak slabotni išče bilke,
saj sicer na tleh umira.

Je otrok skrivnost globoka,
je uganka čudovita,
ki jo prav rešiti more
samo mati, v Bogu skrita.

Mati in otrok nedolžni:
luči dve, ki vsaka zase
sveti, a v spojitvi srečni
žar obeh neskončno zrase.

Mati vzgaja... Duša njena
se v otrokovo preliva;
Bolj in bolj s potezo vsako
božji lik se v nji odkriva.

Kneževiča Viljem, Hartvik
v šoli matere svetnice
srkata z otroško dušo
polni blagoslov resnice.

Temnopolti, tihi Viljem
v nauku mislec je izboren;
plavolasi, živi Hartvik
misli manj, a je zgovoren.

K siromakom, jokajočim
jo srce sočutno vleče;
vsakemu bi rada dala
košček svoje čiste sreče.

Ema dobra skrbna mati
ju uči Boga ljubiti,
spoštovati sveto Cerkev,
Bogu, narodu služiti.

Stanu svojemu primerno
vtapljata se v svetno znanje;
viteško voditi kopje
njune so mladostne sanje.

Oče z zgledom ju uvaja
v vladanje z močjo pravice,
naj varujeta nedolžne
naj mrzita pot krivice.

Če je trta plemenita,
plemenita bo mladika:
Viljem, Hartvik vzornih staršev
živ odtis sta, verna slika.

Knežji hiši srečno jamstvo,
sta prihodnosti sijajne...
O, da ne bi razdiralno
vmes posegle sile tajne!

Sv. Ema na velikem oltarju krške stolnice na Koroškem

Pečatnik Krškega škofa Romana I.

Sv. Ema v ž.c. sv. Walburge v Goričah na Koroškem iz leta 1460/70

Zle slutnje

Krnski grad in knežji kamen
jutranje zlato obliva;
po ravnini v pestrih nošah
zbira množica se živa.

Že sedi na knežjem kamnu
kmet svoboden... V luči maja
v slikoviti kmečki noši
Knez Adalbero prihaja.

Kamnu knežjemu se bliža,
palico drži v levici;
dvoje lisastih živali
spretno vodi na vrvici.

Mu slovensko kmet zakliče,
"Kdo je tisti, ki se bliža?
Je pravičen? Je svoboden?
Je častilec, varuh križa?"

"Je in bo!" zatrdi narod -
moral si je duška dati...
Dalje kmet: "S katerim pravom
more me od tod pregnati?"

"Sedež tvoj si bo odkupil",
ljudstvo radostno pritakne.
Kneza kmet udari lahno
v lice - s kamna se umakne.

Vojvoda zasede kamen -
vzkliki, da se zemlja maje -
iz klobuka pije vodo,
z mečem mahne v štiri kraje.

Polje Gosposvetsko polje,
poje vojvoda zdravice.
ko na vojvodskem prestolu
narodu deli pravice.

Dostojanstveno so tamkaj
Ema, Viljem in sinova;
vsi Adelberu želijo
k srečni vladi blagoslova.

Množica kriči vesela,
hvali novega vladarja;
Ema tudi ga pohvali,
a srce ji ugovarja.

Zvest je Viljem, vdan cesarju,
v Epenštajncu ni zvestobe;
njega misli so uporne,
v srcu so viharji zlobe.

Prav zato vrzel med njima
se usodno vedno veča...
"Ema, sluti: "V Epenštajncu
zame skriva se nesreča..."

Slovo

Moč se v boju preizkusi,
čednost dozori v dejanju,
delo venčano z uspehi
je pečat modrosti, znanja.

Knez bi breme vladnih poslov
rad preložil na sinove...
Odpotuje. - Naj izkaže
njuno spretnost služba nova.

V Brežah naj namesto njega
k sreči vodita podložne,
ščitita s pravico knežjo
vse zatirane, ubožne.

Tudi Ema se odpravlja
na Dolenjsko v grad Škrljevo;
tiho vdano zasleduje
božje volje pot kraljevo.

"Majsko jutro, polno sreče,
meni pa tesno je v duši;
zdi se mi, da mojo srečo
kruta pest nasilno ruši.

Cvetje zame nima čarov,
meni majski dan ne poje;
gozd je temen, še temnejše
danes so vse misli moje.

Kaj trpinči dušo mojo?
Saj sem vajena razstanka.
Kajkrat sem odšla od svojih!
Sama sebi sem uganka".

Mučne misli misli mati...
Med lesovi pot se vije;
svet se koplje v sončnih žarkih,
nji, le nji noben ne sije,

V Breže morata sinova...
Ob ločitvi v boli novi
kneginja s tresočo roko
ju prekriža, blagoslovi.

Padejo v srce ji solze,
neizjokane v bolesti;
njen pogled tolažbe išče
gori pri Ljubezni zvesti.

Prvi znani pečatnik z Emino podobo iz leta 1203.

(Lektorsko delo ode opravlja Jože Faganel)

V zgodovinske dogodke se je vpletla zelo odmevna legenda, zato je danes zelo težko izluščiti pravo resnico. V zgodovinskih virih se omenja samo Viljem, ne ve se ali oče ali sin, le v zapisu admontskega meniha okoli leta 1200 se omenjata dva sinova: Viljem in Hartvik. Z njihovimi življenji se je končalo tudi življenje grofov Breško - Selških in obstoj njihove dinastije. Iz nje pa sta izšli dve novi, usodni za zgodovino naše dežele: grofi Višnjegorski in Celjski.

(se nadaljuje)

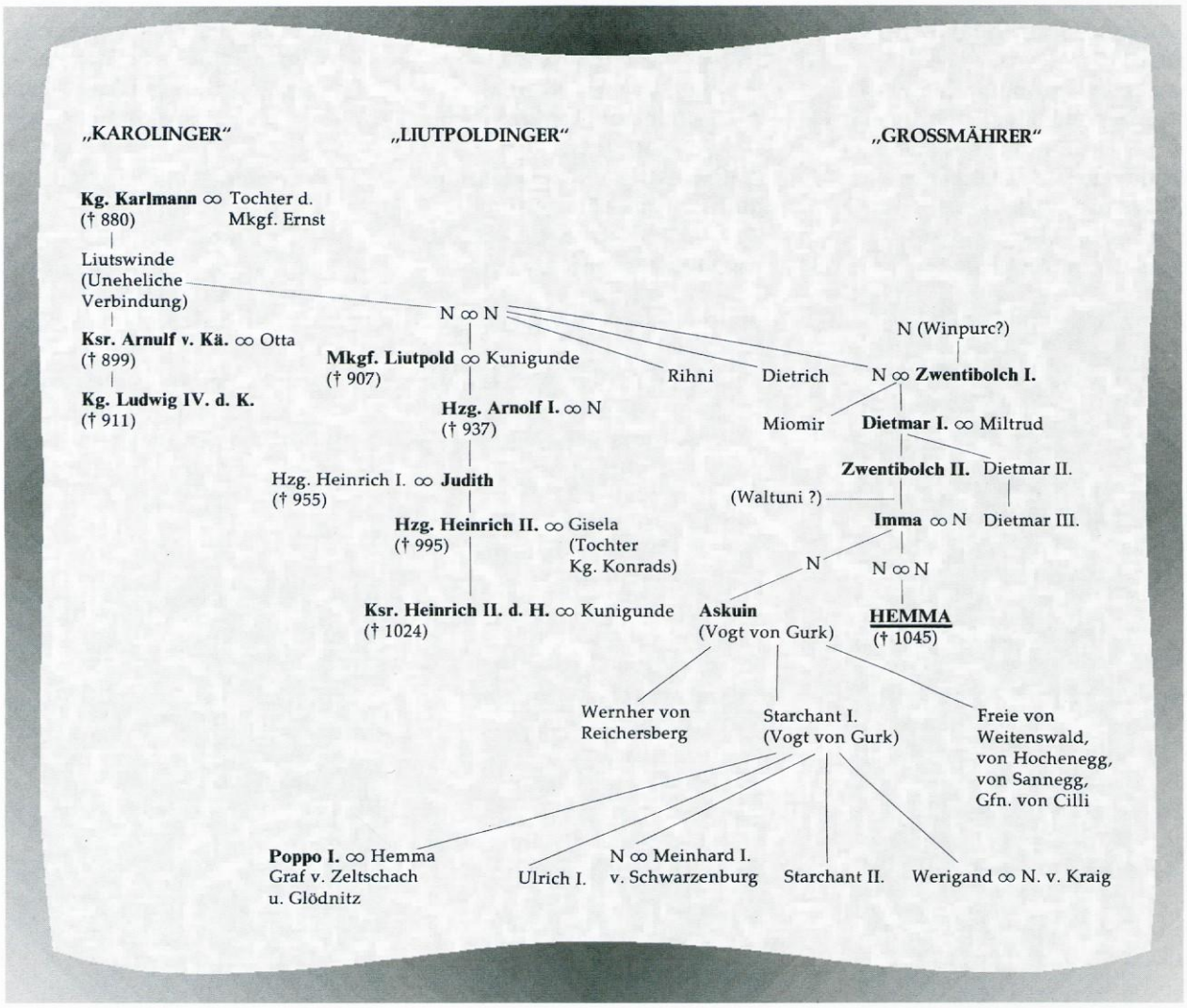

Genealogija Eminega rodu po knjigi avtorja Antona Fritza: Das Hemma Buch iz leta 1992

ODMEVI - OCENE

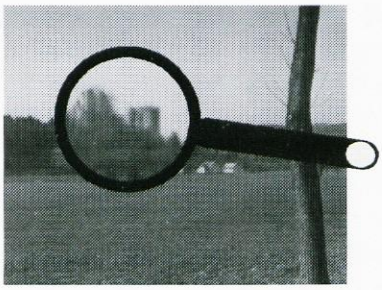

V letu 1996 so v Salzburgu organizirali razstavo o sv. Rupertu in ob tem izdali zelo razkošen katalog z naslovom: "Hl. Rupert von Salzburg, 696-1996, Katalog der Ausstellung im Dommuseum zu Salzburg und in der Erzabtei St. Peter". V poglavju: Der heilige Rupert als Patron von Kirchen und Orten, na str. 237, je P. E. Wagenhofer objavil tudi kratko repliko o Šentrupertu, "Šentrupertska cerkev" (glej op. 41), s poudarkom na kapitlju, ki ga je sklical v tej cerkvi oglejski patriarh Ulrik II. Trebanjski leta 1163.

Treba je povedati, da R. Peskar, ki ga citira P. E. Wagenhofer o šentrupertski fari, njeni cerkvi, posvetitvi in vlogi v zgodnjem srednjem veku ni dodal nobenih novih informacij, ampak je vse prepisal iz knjige I. Steklase: Zgodovina župnije Šentupert na Dolenjskem, iz leta 1913. Prav bi bilo, da bi bil omenjen Ivan Steklasa in ne R. Peskar, ki ni pisal ne o ustanovitvi fare in njenem patrociniju, niti o tedanji cerkvi, ampak o sedanji cerkvi in pri tem uporabil izdelek I. Steklase kot uvod v svojo razpravo. Neustrezna je tudi navedba literature, pravi naslov Peskarjevega prispevka se glasi: "Šentruperška župnijska cerkev v srednjem veku".

Ambiciozno zastavljeni katalog bi se lahko ognil takim formalnim pomanjkljivostim, čeprav bi si lahko privoščil tudi nove raziskave o vprašanju Rupertovega kulta izven Salzburške nadškofije, saj je res patrocinij tega svetnika na ozemlju Oglejskega patriarha nenavaden, zato pa toliko večji dokaz o vlogi kneginje Eme iz dinastije Breško - Selških.

❦ ❦ ❦

Znanstveno raziskovalni center SAZU je v letu 1996 izdal zelo široko zasnovan zgodovinski Grafenauerjev zbornik. V njem je Emilijan Cevc objavil na straneh 409 -420 razpravo z naslovom Plug na gotskih cerkvenih sklepnikih. V njej podaja nova razmišljanja o poglobljenem teološkem pomenu teh grbovnih znamenj v slovenskih gotskih cerkvah: Crngrobu, Mengšu, Mirni, Šentrupertu in Okrogu, določa metafizično vrednost njihove namestitve na obočnih konstrukcijah, kakor tudi povsem novo razmerje do zgodovinskega sporočila, ki naj ne bi pomenil samo dele kmečkega stanu pri gradnji teh cerkva, ampak tudi alegorijo o združitvi železa in lesa v simbol Kristusovega bistva in poslanstva, ki naj preorje in očisti zemljo.

Za nas je posebej zanimivo, da se kar trije od petih primerov nahajajo v Mirnski dolini, ki se na ta način spet pojavlja v najvišji strokovni literaturi.

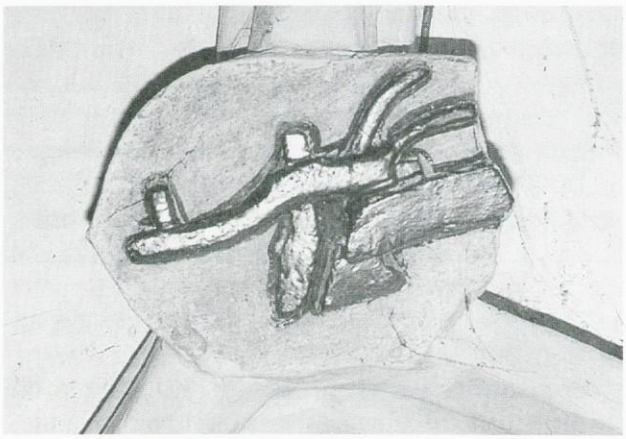

Skromnejši je sklepnik s plugom v ž. c. sv. Ruperta v Šentrupertu.

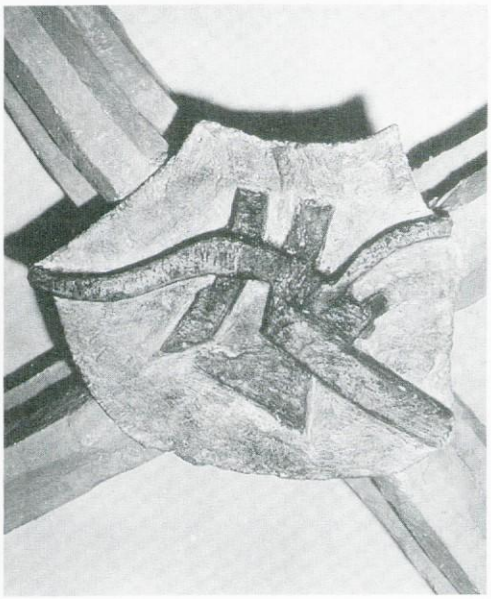

Po likovni izvedbi je najzanimivejši sklepnik s plugom v ž. c. Janeza Krstnika na Mirni.

NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA

ANTON POSTL SE NAM PREDSTAVI

per maiorem gloriam

dobesedno se nam je predstavil na pregledni razstavi v Dolenjskem muzeju v Novem mestu od 26. septembra do 2. novembra 1997.

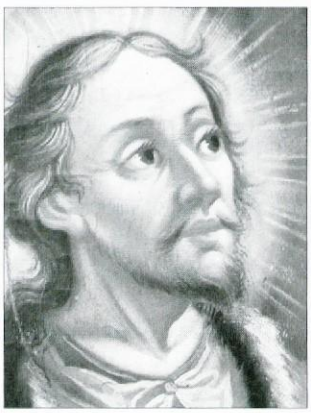

Povsem nenavadno je, da mora neka župnija sama poskrbeti za odkrivanje in uveljavljanje zanemarjene kulturne dediščine, ki ni ohranjena samo na njenem območju, ampak vključuje vsaj še šestindvajset drugih župnij in zbirk, kar se je zgodilo ob petstoletnici gradnje farne cerkve v šentrupertski župniji v naši dolini. Celotno praznovanje je bilo usmerjeno v ponovno vrednotenje ne samo ene najlepših vaških gotskih cerkva na Slovenskem, ampak na celostno kulturno predstavitev "te podobe raja."

Ljubeznivi Anton Postl je v strokovnih indeksih naše umetnostno zgodovinske stroke popolnoma prezrt. Le počasi se odkriva njegova vrednost za našo kulturno dediščino izza koprene strokovne, včasih celo zelo suhoparne evidence. Ta vidi samo vrhove naše slikarske dediščine, pri katerih so vsi zgodovinski parametri že zdavnaj znani in se o njih ni mogoče zmotiti, majhnih sopotnikov pa ne vidi, ne glede na to, da so včasih prisrčnejše povezani s svojim okoljem, ljudmi in njihovimi navadami, socialnimi stiskami, nesrečami in nebogljenostmi, ki jih silijo v naročniške želje po pomoči in odrešitvi.

In Anton Postl, ki je, kakor vse kaže, domoval v Šentrupertu vsaj od poroke naprej, je pravi oblikovalec tega sveta, pri vsem tem pa zvesti zasledovalec podedovanih sočasnih slikarskih stilnih navad. Poglejmo podobo sv. Antona Padovanskega z Marijo in Detetom. Tipološko so osebe baročne z oblazinjenimi obrazi, srečne. In še veliko je takih srečnih upodobljencev na njegovih slikah. So pa tudi drugačni, trpeči. V sosednjem oltarju na Blečjem vrhu je osrednja slika sv. Kozma in Damijana s trpečim Kristusom v sredini. Res, da je ta Kristus poveličan, gleda v nas in ne v Kozma ali Damijana, ki ga tako spoštljivo pogledujeta vsak iz svoje strani. Ta isti trpeči Kristus pa je že nastopil, ne cel, pač pa samo z obrazom na Veronikinem prtu na Svetih stopnicah na Žalostni gori. Kako presunljivo nas gleda, če ga obiščemo, opljuvan, bičan, s trnjem kronan. Takega vidimo tudi na prizorih kronanja, pred Pilatom, pri križanju. Očitno je, da se je pod podobo trpečega Kristusa skril on sam, razboljen in trpeč, pa še tako mlad, morda celo bolehen?

NARAVNA IN KULTURNA DEDIŠČINA

Pojavlja pa se tudi drugačni Jezus: pri zadnji večerji, srečanju z Marijo, na Oljski gori, pred Herodom, pri bičanju in Vstajenju. Ta lepi Gospod se predstavlja tudi kot evangelist Luka, apostol Filip, zdravnik Kozma, Bog Sin v družbi Boga Očeta in Sv. Duha, pa morda že utrujeni in postarani sv. Rupert na banderi na Veseli gori? Tudi za temi osebami se skriva on sam, nekoliko drugačen, uglajeni mož svojega časa, z upanjem zroč v zdravilno moč patronov zdravja, ki jih večkrat upodablja: sv. Kozma in Damijana.

Postlu so blizu tudi mali ljudje. Prevarante razgalja na različne načine, najbolj tipičen je tisti na podobi Smledniška legenda na Blečjem vrhu, spovedovance prikazuje na sliki Spokorna procesija k sv. Roku, ženske težave priporoča Mariji na Veseli gori, prometne nesreče priporoča sv. Antonu in Materi Božji na Blečjem vrhu in požar na Žalostni gori pri Mokronogu. Vse te njegove likovno etnografske vrednote še niso znane, veliko se jih je zgubilo, pa vendar – Postlov ljubeznivi obraz je pred nami in se nam vedno bolj predstavlja.

Prav socialno okoje, iz katerega A. Postl izhaja, slikarja vsega prevzame. Očitno se ni gibal med političnimi in drugimi odličniki svojega časa, saj ni nobenega od njih med naročniki, kakor med naročniki Jelovškovih, Metzingerjevih in Bergantovih del. Tudi njegovih del ne najdemo v takrat reprezentativnih plemiških ali cerkvenih stavbah po Sloveniji, pač pa večinoma na ozkem območju Dolenjske, v podružnicah in romarskih cerkvah, še župnije so redke. Izrazit smisel za realizem okolja ga sili k opazovanju ljudi, njihovega načina življenja, vsakodnevnega ravnanja in navad, zaradi česar se tudi odreka principu, da v Jezusu ali Mariji ni spodobno upodabljati sebe. Sicer so pa tudi njegovi predhodniki radi segali po lastnem modelu: Bergant za upodobitve svetnikov, kot so sv. Dominik, sv. Frančišek, sv. Janez Nepomuk, pa tudi Jezusa na Oljski gori, na Križni gori pri Ložu. Tudi njegovi "Križani" ne morejo zatajiti spogledovanja s samim seboj.

Nič manj niso prisotni na njegovih slikah preprosti ljudje iz njegovega okolja s portretnimi potezami: na sliki Smledniška legenda na Blečjem vrhu sta si oba kmeta, tisti, ki ga drže hudiči, kakor tisti, ki stoji za sv. Antonom, močno podobna. Prav tako ni mogoče prezreti na sliki s prevrnjenim vozom, ex voto 1802, podobnost donatorja s sv. Antonom. S tem še nismo izčrpali vseh možnih primerjav, vendar je jasno, da so Postlovi "junaki" v vseh združbah in kot posamezniki, posebej v takoimenovanih pasijonskih množičnih prizorih, zelo podobni ljudem iz "ljudstva".

Umetnostno zgodovinska znanost strogo zavrača vsakršno špekulacijo na račun zgodovinskih dokazil, vendar se včasih lahko prav po stranskih poteh pride do bistva umetnika in njegove umetnine. Pri Postlu, kjer je pomanjkanje življenjskih dokazil popolno, bo najbrž treba upoštevati tudi nezgodovinske vidike, tiste, ki vodijo do bistva njegovega srca. Socialna nota njegovega življenja je v njegovih delih več kot prisotna. Njegovo poznavanje človeka nas navaja na zelo občutljivo naravo, nekoliko hudomušno in vendar preizkušeno v vsakodnevnih življenjskih izkušnjah.

Župnija Šentrupert mu je vrnila ugled kulturnega delavca in njegovo ljubeznivost do naših prednikov v njegovem času, mi pa bomo ljubeznivi do njega v našem času.

Pot do njegove prave časti pa je še vedno odprta.

MUZEJSKE NOVOSTI IZ VELIKEGA SVETA

Schloss Schönbrunn

DVOREC "LEPI VODNJAK" PRI DUNAJU

Le redki so, ki ga ne poznajo; še danes je veličasten poizkus, urejati naravo po principih baročne estetike. Prvi načrt za cesarski letoviški dvorec "Lustschloss" je naredil J. B. Fischer von Erlach okrog leta 1690, vendar njegovega premogočnega koncepta celo cesarska blagajna ni mogla uresničiti. Šele med leti 1743 in 1749 sta zgradila svojo nekoliko manj ambiciozno vizijo dvorca arhitekta Nicolas Pacassi in Ferdinand de Hohenberg.

W. Beyers, Nimfa Egeria zliva vodo iz vodnjaka v Schönbrunnu

Schönbrunn park: Vodnjak z nimfo

Središče vse te enkratne kompozicije arhitekture in narave je vodnjak sredi parka. Celoten kompleks Schönbrunna je bilo habsburško lovišče s starim mlinom na sredini. V času turškega napada na Dunaj je bil tudi stari mlin porušen in cesarska hiša si je zaželela na njegovem mestu letoviški grad.

V tem dvorcu so se dogajale mnoge svetovne politične peripetije: najprej je novo stavbo cesarica Marija Terezija spremenila v cesarsko dvorno rezidenco, kamor je po smrti svojega očeta Karla VI. prenesla svoj sedež. V njem je odraščala njena najmlajša hči Marija Antoinetta, kasnejša francoska kraljica, ki je bila v času francoske revolucije s svojim možem Ludvikom XVI. obglavljena. Wolfgang Amadeus Mozart je star komaj šest let tu pred cesarico Marijo Terezijo prvič samostojno koncertiral. Med leti 1805 in 1809 je v njem prebival Napoleon I. V njem je bil leta 1815 dunajski kongres in tu je živel in umrl cesar Franc Jožef.

Zakaj nas to bolj zanima zdaj, kot kdaj drugič?

❦ ❦ ❦

Na Mirni imamo vodnjak s čisto studenčnico, ki izvira izpod Trbinškega hriba. Zajet in spremenjen v neko obliko vaške kapelice je bil sredi 19. stoletja. Do vodovodne napeljave je napajal prebivalce vasi in v hudih stiskah za vodo tudi okoliške prebivalce. Potem so ga pa pozabili. Zdaj so mu krajevne oblasti spet vrnile primerno podobo in mu vdahnile življenje. Na glavni poti od železniške postaje do središča vasi in ob pogrebnih procesijah do pokopališča pri Sveti Heleni spet razveseljuje obiskovalce.

Res, to ni Schönbrunn z njegovo burno zgodovino, je pa kraj prenekaterih spominov prebivalcev doline, za njih pa je gotovo več kot cesarski Schönbrunn.

Tako so še pred kratkim nosile vodo iz vodnjaka naše babice

Obnovljeni vodnjak na Mirni

PODLISTEK

SEZNAM NOVIH ČLANOV V LETU 1997

Bevc Jože	Ljubljana
Eigner Friderik	Kanada
Fischione Franc	Koper
Gole Tome	Trebnje
Gregorc Pavle	Ljubljana
Gregorčič Avgust	Mirna
Grošelj Marija	Limbuš Pekre
Haye dela - Veršaj	Landgraf, Nizozemska
Jager Roža	Ljubljana
Jevnikar Franc	Mirna
Kavčič Živana	Mirna
Kobal Ljubo	Ljubljana
Kocjan Lado	Ljubljana
Koščak Jože	Mirna
Kramar-Žnidar Milena	Novo mesto
Kranjc Jernej	Trebnje
Kverh Tanja	Ljubljana
Livojevič Nataša	Ljubljana
Marin Leopold	Ljubljana
Marinko Jože	Ljubljana
Martelanc Jana	Ljubljana
Medved Truda	Mirna
Metschina Jožef	Ludmanndorf Avstrija
Milivojević Gregor	
Muc Irena	Črnomelj
Nemgar Meta	Ljubljana
Novak Jože	Mirna
Papež Mija	Izola
Pevec Ciril	Trebnje
Popov Jurij	Ljubljana
Prohinar Marija	Ljubljana
Stalovsky Ljuba	Ljubljana
Strgar Jože	Ljubljana
Šinkovec Rezika	Ljubljana
Šintler Hinko	Novo mesto
Škrlj Zoran	Mirna
Tušar Bruno	Sevnica
Udovič Marija	Novo mesto
Zima Fani	Mojstrana
Zupan Jože	Šentrupert
Žibert Cilka	Mirna
Žižek Matija	Murska Sobota
Žvokelj Igor	Ljubljana-Polje

podlistek

Anica Zidar: **Lesenjača sredi gozda**

"Danes si pa židane volje," se je za njim oglasil hreščeč glas. Izza gostega leščevja se je primajal gozdni mož Bukovnik, gospodar drevja in živali, ves zamotan v zelenje. Kot bi se premikal grmiček; života skoraj ni bilo videti. Med zelenjem so se svetlikale dobrohotne oči. Opletal je z dolgimi rokami, se dotikal grmičkov, dreves... Ljubkoval jih je. S škratom sta se pogosto videvala; oba sta bila močno povezana z naravo, pa tudi z ljudmi; pomagala sta jim z nasveti, z zelišči... Toda gorje jim, če so grdo ravnali z gozdom.

"Vesel. Vesel. Saj veš, da je prva pomladna luna. Prelepa grajska hčerka Ljudmila se bo peljala po naši dolini, tako kot vsako leto, da se bo otresla zima, pomahala ljudem," je škrat veselo stresal besede.

"Vem! Vem! Točno to! Rad pogledam to dekletce. Zlato srce ima in roke; kar ne sodi na grad h graščaku, ki ima črno dušo in kamnito srce," je z ihto govoril mož in brž dodal, "saj ni čudno, da ga kličejo Mrtvaška kost."

"Prav praviš! Odkar pa je pustila oči na mladem mlinarju Urhu, je še lepša," je z občudovanjem govoril škrat, "je pa v nevarnosti, vila Škorpijonka ne prenese njene lepote, pa še ljubosumna je, ker bi Urha rada zase."

"Točno to! Vile niso več tisto, kar so bile," je globoko zavzdihnil gozdni mož, "veliko let bo že, kar se je v to našo dolinico prikradlo nekaj gnilega, zli duhovi so prinesli vse to, kar mrgoli jih, vse zastrupljajo; najti jih pa ne moreš. Tudi v ljudi trosijo grdobije; pijača gospodari, kradejo, goljufajo... Svet se maje. Tako bi rekel," je jezno tlesknil z rokami.

Škrat je zavzdihnil: "Se spominjaš starih časov. Gostij ob polni luni. To se je jedlo, pilo, plesalo. Vile so bile z nami. Tako dobro ti je delo, ko si gledal njihove prosojne oblekce in kot pesem lepe teleščke. Plesi so nas pomladili." Cmoknil je z ustnicami in se prešerno zasmejal.

"Veliko moči smo imeli v sebi, čarobne moči. Ta moč pa ni zdaj več tako trdna. Tako bi rekel," se je razhudil Bukovnik.

"Veš, takrat so ljudje živeli bolj navznoter, tega je vse manj; hudobija leze v deželo, hudobija in pohlep," je škrat Lapuh v ihti zmajeval z glavo in si mršil brado.

"Točno to! Tako bi rekel. Prave mere ni med ljudmi, ne med nami, pa tudi med nami in ljudmi," je pihnil tako jezno, da je hosta kar vzdrhtela.

"Ne razburjaj se, prijatelj! Nekaj ti bom zaupal. Zvaril sem lek, ki je močnejši kot Škorpijonkine črne kapljice. Z njimi hoče prelepo Ljudmilo spremeniti v kamen, kamen pa vreči v potok Vejerščo. Voda bi ga lizala in izlizala. Tako bi za vse čase izginila iz sveta. Triintrideset dni in noči sem ga kuhal v brinovem ognju, nabral sem devetindevetdeset rožic in veliko popkov lapuha, čeprav je v njih strup, škodi pa le tistim, ki imajo črno dušo in kamnito srce. Lek je pripravljen. Veš, v daljne dežele je zašel glas o gradu, o čudovitih stebričkih, o prelepi Ljudmili, o njeni kroni z oseminštiridesetimi dragulji, saj imajo tak sijaj, kot bi zažarelo devet velikih sonc. Pohlep pa ima dolge roke," je spet z jezo mrščil brado.

"Saj, to me skrbi. Ko pogledam naprej, vidim vojaški boben. Lakomnost bo prignala drhal v našo dolino. Ustaviti tako silno vojsko ni v naši moči; težko bo." S hlastnim napetim pogledom je objel dolino; kljub pomladnemu dnevu v njegovih očeh ni bilo veselja, polne so bile tesnobe.

ANKETNI UTRINKI - OBISKI

Naša Speča lepotica je vedno bolj vabljiva za obiskovalce doline. Ob sobotah, nedeljah in praznikih je posebej živahno. Vedno težje je voditi evidenco obiskov, zlasti še, ker se nekateri ne predstavijo ali celo ne želijo pogovarjati. Grajsko gradbišče bo potrebno tudi iz tega vidika protokolarno urediti.

Tudi v drugi polovici leta 1997 je bilo kar nekaj zanimivih obiskov:

- 18. julija sta nas obiskala dva predstavnika italijanske "Mobilie", ko sta bila v gosteh pri svojem družabniku.
- Na obisk je prišel danski trener badmintona Jean Grill, katerega je povabil badmintonski klub TOM - MIRNA
- Klub upokojencev Mladinske knjige iz Ljubljane je prišel na grad v četrtek, 16. oktobra 1997.
- Mali slovenski železniški krog, ki ga je organiziral Drago Kralj v okviru Slovenskih Novic, nas je obiskal v četrtek, 16. oktobra 1997.
- Mali slovenski železniški krog so organizirali upokojenci Pesje, kateri so nas obiskali v soboto, 25. oktobra 1997.
- V jesenskih dneh nas je obiskal Štefan Nemsar z družino, predsednik košarkarske šole "Dušan Kaufman" iz Ljubljane.

» P R E S S «

Vika Potočnik na gradu poleti 1997.
(foto: J. Popov)

VIKA POTOČNIK

je edina članica Društva Speča lepotica iz krogov slovenskih politikov, ki zvesto spremlja razvoj našega dela na gradu Mirna in nas tudi redno obiskuje. Veseli smo, da je v boju za županje mesto Ljubljane presegla svoje konkurente s pogumno in korektno držo ter po zgledu starega rimskega pregovora *Hic Rhodus, hic salta* tudi zmagala.

LUCIJAN REŠČIČ

žal še ni član našega društva, je pa občan občine Trebnje in zvesti borec za uspeh svoje likovne ustvarjalnosti, kar ga uvršča med ugledne slovenske ilustratorje. Nagrada Hinka Smrekarja to tudi potrjuje. Čestitamo.

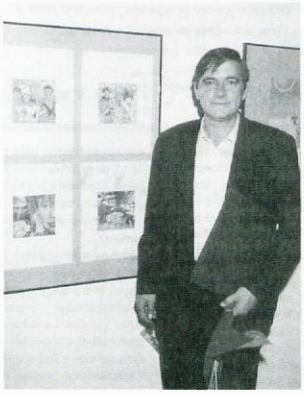

Lucijan Reščič:
S podelitve priznanja Hinka Smrekarja v Cankarjevem domu novembra 1997

B. Pečar: Obraz zarisan v čas, str. 229:
Dario Fo: Dve pištoli v rokah, pa z belim in črnim gleda.
Uprizoritev v Slovenskem narodnem gledališču v Trstu 1966.

IVA ZUPANČIČ

Borštnikov prstan Ivi Zupančičevi v letu 1997 ni samo veselje nad priznanjem njenega trdega boja za uspeh visokega gledališkega koturna med dramskimi junakinjami našega časa, ampak tudi vrh evropskega gledališkega dogajanja v območju groteske in absurda, ki ga je obogatila s svojim žlahtnim komedijantstvom.

JOŽE ZUPAN

dolgoletni ravnatelj šentrupertske osnovne šole se je tudi uvrstil med nagrajence, zaslužne za delo v osnovnem šolstvu, tudi njemu čestitamo.

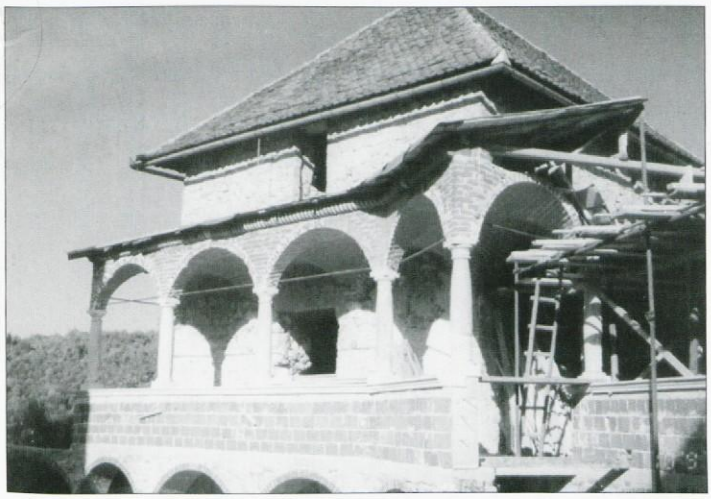

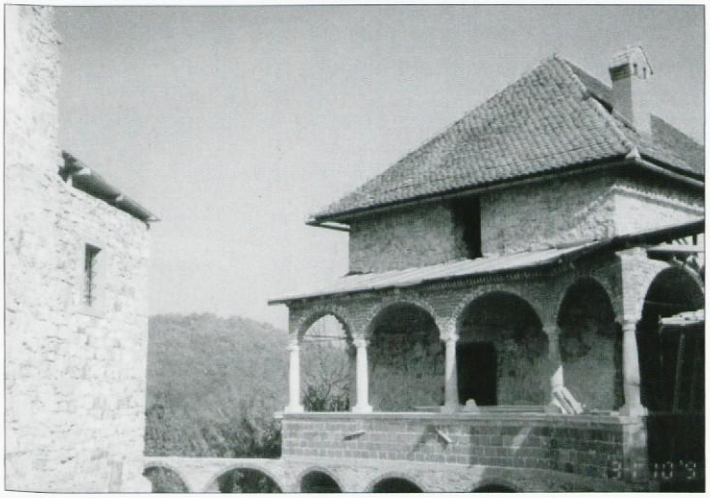

Revijo
Speča lepotica
izdaja DRUŠTVO SPEČA LEPOTICA
Ljubljana, Gregorčičeva 11
tel./fax: (061) 1255 401
odgovorni urednik: dr. Marko MARIN
redakcija: Barbara PUŠIĆ
oblikovanje: Ada POKLAČ in Dušan WEISS
tisk: PROGRAF

Ljubljana, marec 1998

ISSN: 1408 - 5992

Slike na notranjih straneh ovitka: Obnovljeni deli gradu v letu 1997 (foto: L. Kerševan)

728
SPEČA 1997
KNJIŽNICA M JARCA
Posebne zbirke
200819957,2
COBISS c